

แนวทางการป้องกันการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ

GUIDELINES FOR PREVENTING CORRUPTION IN GOVERNMENT PROCUREMENT AND MATERIALS MANAGEMENT

รัฐวดี สมจิตร

Ruttawadee Somjit

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านช้าง

Mahamakut Buddhist University Srilanchang Campus

E-mail: ruttawadee.som@student.mbu.ac.th

วันที่รับบทความ: 25 มกราคม 2569; วันแก้ไขบทความ: 17 กุมภาพันธ์ 2569; วันที่ตอบรับบทความ: 19 กุมภาพันธ์ 2569

Received: January 25, 2026; Revised: February 17, 2026; Accepted: February 19, 2026

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง แนวทางการป้องกันการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ ใช้การศึกษาจากเอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมุ่งวิเคราะห์การแนวทางการตรวจสอบและป้องกันการทุจริตการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ

ผลการศึกษาพบว่า การทุจริตในหน่วยงานภาครัฐมีแนวทางแก้ไขคือรัฐต้องเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการการจัดซื้อจัดจ้าง โดยเปิดเผยโครงการให้สาธารณชนทราบ ตั้งแต่การตั้งงบประมาณ งบประมาณ โดยให้หน่วยราชการและรัฐวิสาหกิจที่จัดซื้อจัดจ้างต้องเปิดเผยเกี่ยวกับโครงการที่จะจัดซื้อจัดจ้างเป็นข้อมูลสาธารณะ และขั้นตอนการจัดทำ TOR (ร่างขอบเขตงาน) ข้าราชการ และผู้บริหารที่กำกับดูแลหน่วยงานที่จะจัดซื้อจัดจ้าง ต้องนำคำท้วงติงต่าง ๆ ที่ได้รับมาพิจารณาและปรับปรุงแก้ไข จนสิ้นข้อสงสัย เพื่อเป็นแนวทางป้องกันการทุจริต ซึ่งการทุจริตในหน่วยงานภาครัฐส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชน ระบบเศรษฐกิจทั้งทางตรงและทางอ้อม ประชาชนต้องทราบถึงการทุจริตที่เกิดขึ้น

คำสำคัญ : จัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ, โปร่งใส, ป้องกันทุจริต, e-GP

Abstract

An article titled "Guidelines for Preventing Public Procurement and Asset Management" uses literature, articles, and related research to analyze approaches for auditing and preventing corruption in public procurement and asset/supply management.

The study found that to address corruption in public agencies the state must disclose information about procurement processes, making projects public from budget allocation onward. Government agencies and state enterprises conducting procurements should publish project details and the TOR (terms of reference) as public information. Officials and executives overseeing procuring units must consider and act on received objections and revise procedures until all doubts are resolved as a means to prevent corruption. Corruption in public agencies harms citizens' livelihoods and the economy directly and indirectly, so the public must be informed about occurrences of corruption.

Keywords: Public procurement, Transparency, Anti-corruption, e-GP

บทนำ

การจัดซื้อจัดจ้างของหน่วยงานภาครัฐต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 มาตรา 8 การจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุของหน่วยงานของรัฐต้องก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่หน่วยงานของรัฐ และต้องสอดคล้องกับหลักการ ดังต่อไปนี้ (1) คุ่มค่า โดยพัสดุที่จัดซื้อจัดจ้างต้องมีคุณภาพหรือคุณลักษณะที่ตอบสนองวัตถุประสงค์ ในการใช้งานของหน่วยงานของรัฐ มีราคาที่เหมาะสม และมีแผนการบริหารพัสดุที่เหมาะสมและชัดเจน (2) โปร่งใส โดยการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุต้องกระทำโดยเปิดเผย เปิดโอกาสให้มี การแข่งขันอย่างเป็นธรรม มีการปฏิบัติต่อผู้ประกอบการทุกรายโดยเท่าเทียมกัน มีระยะเวลาที่เหมาะสม และเพียงพอต่อการยื่นข้อเสนอ มีหลักฐานการดำเนินงานชัดเจน และมีการเปิดเผยข้อมูลการจัดซื้อจัดจ้าง และการบริหารพัสดุในทุกขั้นตอน (3) มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยต้องมีการวางแผนการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุ ล่วงหน้าเพื่อให้การจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุเป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีกำหนดเวลาที่เหมาะสม โดยมีการประเมินและเปิดเผยผลสัมฤทธิ์ของการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุ (4) ตรวจสอบได้ โดยมีการเก็บข้อมูลการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุอย่างเป็นระบบ เพื่อประโยชน์ในการตรวจสอบ ให้หน่วยงานของรัฐใช้หลักการตามวรรคหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดซื้อจัดจ้าง และการบริหารพัสดุ หากการจัดซื้อจัดจ้างไม่เป็นไปตามหลักการดังกล่าว แต่ไม่มีผลต่อการจัดซื้อจัดจ้าง อย่างมีนัยสำคัญ หรือเกิดจากกรณีเร่งด่วน หรือมีเหตุผลหรือความจำเป็นอื่น การจัดซื้อจัดจ้างนั้นย่อมไม่เสียไป การจัดซื้อจัดจ้างของหน่วยงานภาครัฐต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและ การบริหารงานพัสดุภาครัฐ

พ.ศ. 2560 ข้อ 28 การซื้อหรือจ้าง กระทำได้ 3 วิธี ดังนี้ (1) วิธีประกาศเชิญชวนทั่วไป (2) วิธีคัดเลือก (3) วิธีเฉพาะเจาะจง ข้อ 29 การซื้อหรือจ้างโดยวิธีประกาศเชิญชวนทั่วไป กระทำได้ 3 วิธี ดังนี้ (1) วิธีตลาดอิเล็กทรอนิกส์ (2) วิธีประกวดราคาอิเล็กทรอนิกส์ (3) วิธีสอบราคา

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (สำนักงาน ป.ป.ช.) ได้ริเริ่มและพัฒนาเครื่องมือการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ (Integrity and Transparency Assessment: ITA) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในเชิงบวก มีวัตถุประสงค์เพื่อให้หน่วยงานภาครัฐทั่วประเทศได้รับทราบถึงสถานะและปัญหาการดำเนินงาน ด้านคุณธรรมและความโปร่งใสของหน่วยงานของตนเอง โดยผลการประเมินที่ได้จะช่วยให้หน่วยงานภาครัฐสามารถนำไปใช้ในการปรับปรุงพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน การให้บริการสามารถอำนวยความสะดวก และตอบสนองต่อประชาชนได้ดียิ่งขึ้น

สรุปผลการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 ในภาพรวมของประเทศ คิดจากผลคะแนนเฉลี่ยของหน่วยงานภาครัฐที่เข้าร่วมการประเมินทุกหน่วยงานทั่วประเทศรวมทั้งสิ้น 8,317 หน่วยงาน ได้คะแนนเฉลี่ยภาพรวม 93.82 เพิ่มขึ้นจากปีงบประมาณ 2567 ร้อยละ 0.77 (ข้อมูลจากประกาศสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ เรื่อง ผลการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ (Integrity and Transparency Assessment: ITA) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๘๖๘แต่ในทางปฏิบัติประชาชนกลับมองว่าการประเมินของหน่วยงานของรัฐไม่ได้ทำให้การทุจริตคอร์รัปชันหน่วยงานของรัฐลดลง ในทางกลับกันประชาชนมองว่ามีการทุจริตคอร์รัปชันเพิ่มมากขึ้น ไม่สะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง

ปัญหาการทุจริตในประเทศไทย

การทุจริตในหน่วยงานภาครัฐรวมถึงหน่วยงานรัฐวิสาหกิจต่างๆ ข้าราชการหรือนักการเมืองหลายคนไม่กลัวต่อการทุจริตในหน้าที่การงาน โดยสังเกตได้จากสถิติคดีทุจริตต่างๆ ที่เกิดขึ้นมีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (Office of Public Sector Anti-Corruption Commission. 2020) สาเหตุของการทุจริตเกิดจากการขัดกันแห่งผลประโยชน์ (Conflict of interest) หรือที่เรียกกันทั่วไปว่าผลประโยชน์ทับซ้อน ซึ่งเกี่ยวข้องกับนักการเมือง ข้าราชการและนักธุรกิจที่รวมกันหาผลประโยชน์จากการมีผลประโยชน์ทับซ้อนจนสร้างความเสียหายแก่ประเทศชาติในที่สุด (Friedrich. 2000: 16-18) บางครั้งนักธุรกิจหรือพ่อค้าจะพยายามเข้าไปแทรกแซงหน่วยงานของรัฐวิสาหกิจ ซึ่งนักการเมืองและกรรมการผู้จัดการของรัฐวิสาหกิจนั้นๆ จะร่วมมือด้วย ทั้งนี้เพื่อทุกฝ่ายจะได้ผลประโยชน์ต่างๆ ร่วมกัน (Atkinson & Mancuso. 1992: 140) แนวคิดดังกล่าวเป็นการขยายความให้เห็นถึงพฤติกรรมทุจริตใหม่มีความชัดเจนขึ้น

ปัจจุบันการได้มาของผู้บริหารทั้งในระดับประเทศและในระดับท้องถิ่น ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของกลุ่มบุคคลดังกล่าวทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนและพวกพ้อง ซึ่งเป็นระบบอุปถัมภ์และผลประโยชน์ร่วม

การทุจริตในตำแหน่งหน้าที่

การทุจริตในตำแหน่งหน้าที่ (Occupational Fraud) หมายถึง การที่บุคคลใดใช้อำนาจในหน้าที่งานของตนก่อให้เกิดความเสียหายหรือการฉ้อโกงบุคคลหรือทรัพย์สินขององค์กรโดยผิดวัตถุประสงค์ (Dawn Marie Schwartz, 2019) การทุจริตประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบ 1) ข้อมูลเป็นเท็จอย่างมีสาระสำคัญ 2) รู้ว่าข้อมูลนั้นเป็นเท็จ 3) เชื่อกันว่าจะมีผู้หลงผิดใช้ข้อมูลนั้น และ 4) ผู้ใช้ข้อมูลได้รับความเสียหายอันเกิดขึ้นจากการใช้ข้อมูลอันเป็นเท็จดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่าการทุจริต คือการกระทำโดยเจตนาที่จะหลอกลวงผู้อื่นเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว สมาคมต่อต้านการทุจริตสากล (Association of Certified Examiners, 2020) จำแนกการทุจริตในหน้าที่ ออกเป็น 3 ประเภท คือ 1.การคอร์รัปชัน (Corruption) คือ การทุจริตโดยใช้อำนาจหน้าที่งานแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเองหรือผู้อื่นโดยมิชอบ เช่น การรับเงินหรือผลประโยชน์อื่นใดจากบริษัทที่มาประมูลงาน หรือจากบริษัทจำหน่ายสินค้า หรือมีความขัดแย้งของผลประโยชน์ เป็นต้น 2.การยักยอกทรัพย์สิน (Asset Misappropriation) การยักยอกทรัพย์สินขององค์กรหรือหน่วยงาน เป็นการยักยอกเงินสด และทรัพย์สินอื่น ๆ การทุจริตประเภทนี้จะเป็นการขโมย หรือนำทรัพย์สินของบริษัทไปใช้ในทางที่ผิด 3.การทุจริตในงบการเงิน (Financial Statement Fraud) คือ การปลอมแปลงหรือการเปลี่ยนแปลงข้อมูลในงบการเงิน การละเว้นการบันทึกบัญชีหรือความตั้งใจในการนำเสนองบการเงินผิดพลาด

จะเห็นได้ว่าผู้ที่ดำรงตำแหน่งสูงหรือผู้บริหารมีโอกาสที่จะเกี่ยวข้องกับการทุจริตได้มากกว่าตำแหน่งที่ต่ำลงมา เนื่องจากหากมีตำแหน่งหน้าที่ที่สูงก็สามารถสั่งการได้ ไม่ว่าจะเป็นการสั่งให้กระทำที่ไม่เป็นไปตามระเบียบ หรือจงใจไม่ปฏิบัติตามระเบียบ ส่งผลให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน และสะท้อนถึงประสิทธิภาพในการบริหารขององค์กรในภาพรวม

โอกาสที่จะก่อให้เกิดการทุจริต

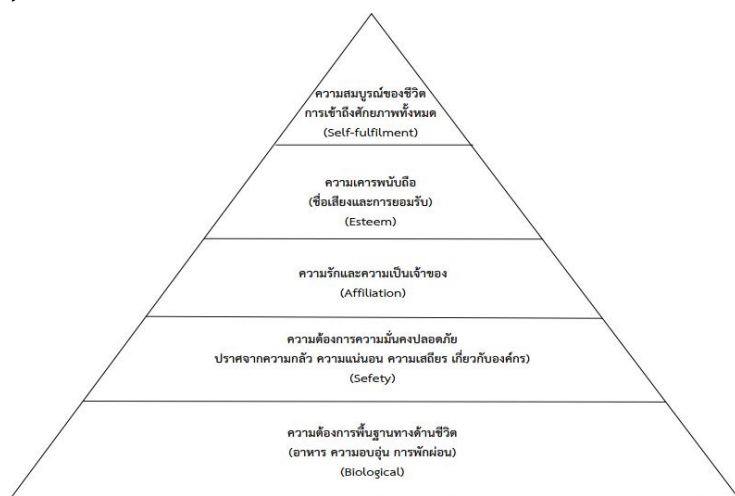
มาสโลว์ได้ตั้งทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจ (Maslow's General Theory of Human & Motivation) โดยมาสโลว์ ได้อธิบายถึงความต้องการของมนุษย์ ซึ่งมีลักษณะเป็นลำดับขั้นจากต่ำไปหาสูง (Hierarchy & Needs) และเป็นทฤษฎีที่ยอมรับกันแพร่หลายสมมติฐานดังกล่าวมีความเกี่ยวกับ พฤติกรรมของมนุษย์ ดังนี้ (Abraham H. Maslow. 1954: 80 - 106)

1. มนุษย์มีความต้องการ ความต้องการมีอยู่เสมอ และไม่มีที่สิ้นสุด แต่สิ่งที่มนุษย์ต้องการนั้นขึ้นอยู่กับว่า เขามีสิ่งนั้นอยู่แล้วหรือยัง ขนาดที่ความต้องการใดได้รับการตอบสนองแล้วความต้องการอื่นจะเข้ามาแทนที่ กระบวนการนี้ไม่มีที่สิ้นสุด และจะเริ่มตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย
2. ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้ว จะไม่เป็นสิ่งจูงใจของพฤติกรรมอีกต่อไป ความต้องการที่ไม่ได้รับการตอบสนองเท่านั้นที่เป็นแรงจูงใจของพฤติกรรม
3. ความต้องการของมนุษย์มีลำดับชั้นความสำคัญ กล่าวคือ เมื่อความต้องการระดับต่ำ ได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการระดับสูงก็จะมีอาการเรียกร้องให้มีการตอบสนองทันที

4. ตามทฤษฎีของมาสโลว์ได้แบ่งลำดับขั้นของความต้องการ (Hierarchy of Needs) ไว้ 5 ขั้น จากต่ำไปสูง ดังนี้

ลำดับขั้นความต้องการตามทฤษฎีมาสโลว์

(Maslow's hierarchy of human needs)

1. **ความต้องการของร่างกาย** (Physiological needs) เป็นความต้องการพื้นฐานเพื่อความอยู่รอดของชีวิต ได้แก่ ความต้องการปัจจัยสี่ ความต้องการการยกย่อง และความต้องการทางเพศ ฯลฯ เป็นต้น

2. **ความต้องการความปลอดภัย** (Safety needs) เป็นความต้องการที่เหนือกว่าความต้องการอยู่รอด ซึ่งมนุษย์ต้องการเพิ่มความต้องการในระดับที่สูงขึ้น เช่น ต้องการความมั่นคงในการทำงาน ความต้องการได้รับการปกป้องคุ้มครอง ความต้องการความปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ เป็นต้น

3. **ความต้องการด้านสังคม** (Social needs) หรือความต้องการความรักและการยอมรับ (Love and belongingness needs) ความต้องการทั้งในแง่ของการให้และการได้รับซึ่งความรัก ความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ ความต้องการให้ได้การยอมรับ เป็นต้น

4. **ความต้องการการยกย่อง** (Esteem needs) ซึ่งเป็นความต้องการการยกย่องส่วนตัว (Self-esteem) ความนับถือ (Recognition) และสถานะ (Status) จกสังคม ตลอดจนเป็นความพยายามที่จะให้มีความสัมพันธ์ระดับสูงกับบุคคลอื่น เช่น ความต้องการให้ได้การเคารพนับถือ ความสำเร็จ ความรู้ ศักดิ์ศรี ความสามารถ สถานะที่ดีในสังคมและมีชื่อเสียงในสังคม

5. **ความต้องการประสบความสำเร็จสูงสุดในชีวิต** (Self-actualization needs) เป็นความต้องการสูงสุดแต่ละบุคคล ซึ่งถ้าบุคคลใดบรรลุความต้องการในขั้นนี้ได้ จะได้รับการยกย่องว่าเป็นบุคคลพิเศษ เช่น ความต้องการที่เกิดจากความสามารถทำทุกสิ่งทุกอย่างได้สำเร็จ นักร้องหรือนักแสดงที่มีชื่อเสียง เป็นต้น

สรุปได้ว่า มาสโลว์มีความคิดว่าความต้องการของมนุษย์เป็นแรงจูงใจด้านพฤติกรรม และมีลักษณะเป็นลำดับขั้นจากระดับต่ำไปสู่ระดับสูง ความต้องการของมนุษย์มีอยู่ตลอดเวลาและไม่สิ้นสุด เมื่อความต้องการได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการนั้นจะไม่ใช่เป็นแรงจูงใจอีกต่อไป และจะเกิดความต้องการในระดับที่สูงขึ้นมาแทน ความต้องการที่ยังไม่ได้รับการตอบสนองเท่านั้นที่เป็นแรงจูงใจและผลักดันให้เกิดพฤติกรรมที่อยากได้ และไปให้ถึงขั้นของความต้องการนั้น

มาตรการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชัน

จากข้อเสนอขององค์กรต่อต้านคอร์รัปชันประเทศไทย ได้เสนอข้อแนะนำเพื่อพัฒนากระบวนการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ ให้ปลอดคอร์รัปชันและเพิ่มการแข่งขัน จำนวน 6 ข้อ ดังนี้

1. ส่งเสริมการแข่งขันมากขึ้นในทุกการประมูล โปร่งใสเปิดเผยข้อมูล วัดประสิทธิภาพประสิทธิผลได้จริง เป็นหัวใจสำคัญของการป้องกันคอร์รัปชัน คือ การสร้างความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมผ่านการเปิดเผยข้อมูลให้ประชาชนรับรู้ได้ทุกขั้นตอน และโดยประจักษ์ชัดว่าพลังการมีส่วนร่วมของประชาชนเจ้าของเงินภาษีที่เป็นงบประมาณจัดซื้อจัดจ้างนั้น เป็นพลังตรวจสอบที่ทรงประสิทธิภาพ กระตุกเม็ดแรกของการแก้ไขวิกฤตกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างของรัฐจึงต้องเริ่มที่ออกแบบให้มาตรการหรือระเบียบใดก็ตาม ต้องวางหลักการบน ความโปร่งใส และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

1.1 กติกาเปิดกว้าง เขียนทีโออาร์ที่จูงใจเอกชนให้เข้าแข่งขันมากที่สุด เช่น ลดวงเงินของผลงานของวงเงินโครงการที่จะประมูล แก่กติกาแข่งขันพื้นฐานที่ไม่เป็นธรรม ยกเลิกระเบียบข่มขู่หมิ่น สร้างความมั่นใจให้เอกชนที่จะ ‘ลงทุน’ เพื่อเข้าประมูลจากการที่ เจ้าหน้าที่รัฐทำงานอย่างโปร่งใสตรงไปตรงมา เอกชนทุกรายสามารถเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับโครงการนั้นได้อย่างเท่าเทียมกัน เป็นต้น

1.2 กำหนดเงื่อนไขในสัญญาที่จูงใจภาคธุรกิจ เช่น เงื่อนไขการชำระเงิน การกำหนดส่วนแบ่งรายได้ อายุของสัญญา สิทธิพิเศษ ความรับผิดชอบร่วมกันในการแก้ปัญหาหากเกิดเหตุคาดไม่ถึง และควรปรับปรุงและเปิดเผยข้อมูลกระบวนการจัดทำร่างขอบเขตงาน (TOR) และสัญญาจ้าง ให้เป็นตามมาตรฐานสากลยอมรับ เพื่อป้องกันไม่ให้มีการเอื้อประโยชน์ให้เฉพาะบางกลุ่ม

1.3 เปิดเผยและเปิดการเชื่อมต่อข้อมูลการจัดซื้อจัดจ้าง ตามมาตรฐานการเปิดเผยข้อมูลการทำสัญญาภาครัฐสากล The Open Contracting Data Standard (OCDS) รวมทั้งข้อมูลนิติบุคคล ในรูปแบบที่คอมพิวเตอร์สามารถประมวลผลได้ ผ่านเว็บไซต์ของกรมบัญชีกลาง เว็บไซต์ภาษีไปไหน และ ACT Ai เพื่อให้สื่อมวลชน และประชาชนสามารถตรวจสอบได้อย่างเสรี อีกทั้งพัฒนาระบบเชื่อมโยงข้อมูลเกี่ยวกับบุคคล และเส้นทางการเงินของนิติบุคคลที่เข้าทำสัญญากับภาครัฐด้วย

2. เสริมสร้างกลไกป้องกันให้เข้มแข็ง เพิ่มการมีส่วนร่วมประชาชน

2.1 เพิ่มจำนวนโครงการเข้าร่วมข้อตกลงคุณธรรมมากขึ้น เน้นโครงการมูลค่าสูง มีผลกระทบมาก

และอยู่ในความสนใจของประชาชน จัดให้มีผู้สังเกตการณ์อิสระเข้าติดตามตรวจสอบตั้งแต่ขั้นตอนจัดทำร่างขอบเขตงาน (TOR) โดยกำหนดเป็นเกณฑ์พิจารณาการขออนุมัติจัดทำโครงการ และควรขยายวิสัยคัดเลือกโครงการเข้าร่วมข้อตกลงคุณธรรม เพื่อปิดช่องโหว่เสี่ยงการตรวจสอบ รวมถึงควรกำหนดแผนงานสุ่มตรวจโครงการขนาดใหญ่ ที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการข้อตกลงคุณธรรม

2.2 การเปิดเผยสาธารณะ ไม่ปิดกั้น เชื่อมโยงกลไกตรวจสอบ เมื่อผู้สังเกตการณ์ส่งรายงานข้อสังเกตการณ์ (Notification Report : NR) ฉบับที่ 2 ต้องส่งให้หน่วยงานบังคับใช้กฎหมายเข้าตรวจสอบได้ทันที และเปิดเผยรายงานข้อสังเกตการณ์ (NR) รวมถึงเอกสารที่เกี่ยวข้องให้ประชาชนได้รับทราบและสนับสนุนสิทธิร้องเรียนต่อองค์กรอิสระเพื่อร่วมตรวจสอบ

2.3 เสริมกลไกป้องกันการทุจริตให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยควรพิจารณาปรับปรุงบทลงโทษกรณีหลบเลี่ยงกฎหมายไม่ปฏิบัติตามมาตรการป้องกันการทุจริตภายใต้พระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างฯ หรือ ที่ไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ข้อตกลงคุณธรรม

2.4 จัดเตรียมทรัพยากรเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานข้อตกลงคุณธรรม (Integrity Pact) และโครงการความโปร่งใสในการก่อสร้างภาครัฐ (CoST) และกระบวนการตรวจสอบข้อมูลคุณสมบัติผู้ประกอบการที่จะเข้ายื่นเสนอราคาตามมาตรฐานขั้นต่ำของนโยบายป้องกันการทุจริตที่ผู้ประกอบการต้องจัดให้มี เพื่อให้การดำเนินงานทั้ง 3 มาตรการมีความต่อเนื่องและสามารถบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

3. กำจัดกำไรส่วนเกินที่จะถูกใช้เป็นเงินใต้โต๊ะและลดความสูญเสียของรัฐ โดยวางมาตรการใหม่ในการกำหนดราคากลางที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของตลาด

3.1 เพิ่มความโปร่งใสในการทำหน้าที่ของคณะกรรมการจัดทำราคากลาง ปรับปรุงวิธีการและกระบวนการคำนวณราคากลาง โดยเฉพาะวิธีการได้มาซึ่งราคาวัสดุอุปกรณ์เพื่อป้องกันไม่ให้ราคากลางสูงเกินราคาตลาด และราคากลางไม่สะท้อนต้นทุนที่แท้จริง และควรเปิดให้ประชาชน องค์กรภาคประชาสังคม และสื่อมวลชนมีส่วนร่วมดำเนินการ เพื่อตรวจสอบ ทักท้วงและปรับแก้ให้ได้ราคาตลาดที่มีอยู่จริงและเหมาะสมเป็นปัจจุบัน และบันทึกข้อมูล

3.2 ปรับแนวทางการพิจารณาจัดซื้อจัดจ้างมุ่งเน้นเลือกข้อเสนอที่ให้ "ความคุ้มค่าที่สุด" ไม่ใช่แค่ราคาถูกที่สุด โดยประเมินจากหลายปัจจัยรวมกัน เช่น คุณภาพ, ความเชี่ยวชาญ, ประสิทธิภาพการทำงาน และความเสี่ยงในการดำเนินโครงการ

4. ทบทวนการขึ้นบัญชีผู้รับเหมาบ่อยครั้งที่พบว่าบัญชีผู้รับเหมาที่รัฐจัดทำกลายเป็นเครื่องมือจำกัดและกีดกันคู่แข่งจนง่ายต่อการจัดคิว แบ่งงาน แบ่งประโยชน์ จึงต้องทบทวนเพื่อเปิดพื้นที่การแข่งขันให้มากขึ้น จากการศึกษาพบว่า กลุ่มผู้รับเหมาชั้นพิเศษมีจำนวนน้อยรายทำให้ 쉬้ง่าย การประมูลของกลุ่มนี้มักชนะประมูลด้วยราคาเต็มหรือเบียดราคากลาง ขณะที่กลุ่มผู้รับเหมาชั้นหนึ่งมีจำนวนมากกว่ามาก ทำให้มีการแข่งขัน ลดราคาอย่างชัดเจน

4.1 ปรับปรุงวิธีการกำหนดคุณสมบัติของผู้เสนอราคาให้เหมาะสม สอดคล้องกับเนื้องานจริง ไม่ควรตั้งคุณสมบัติสูงเกินความจำเป็น จนกีดกันผู้เข้าร่วมเสนอราคาเหลือน้อยราย และควร “เร่งยกเลิกการจัดชั้นผู้รับเหมา” เพิ่มแข่งขันประมูลให้มากขึ้น เช่น อาจใช้การกำหนดคุณสมบัติที่เหมาะสมและแก้ไขการวางหลักประกันการก่อสร้างลดลง 5-10% เพื่อเปิดโอกาสเพิ่มจำนวนผู้รับเหมารายใหม่ให้สามารถเข้าประมูลเสนอราคาได้มากขึ้นและยังช่วยสร้างผู้ประกอบการวิศกรรายใหม่ได้มีโอกาสพัฒนาสู่การเป็นผู้เชี่ยวชาญให้กับประเทศในอนาคต

4.2 กำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณาความสามารถของผู้เสนอราคา เช่น ประวัติผู้ถือหุ้น, ประวัติผลงาน, ความสามารถด้านการเงิน, และบุคลากรสายวิชาชีพด้านต่าง ๆ รวมถึงจัดให้มีหน่วยงานรับผิดชอบตรวจสอบความถูกต้องจากข้อมูลของผู้เสนอราคายืนยัน และยกระดับการตรวจสอบคุณสมบัติรายชื่อบุคคลและบริษัทที่เข้าร่วมเสนอราคาที่ถูกขึ้นบัญชีดำ (Blacklist) จากองค์กรระหว่างประเทศหรือรัฐบาลต่างประเทศ

5. การสอบทานธุรกิจ (Due diligence) ธุรกิจเอกชนที่เสนองานในโครงการจัดซื้อจัดจ้างขนาดใหญ่ โดยใช้ Ai หรือเครื่องมือทางบัญชีนิติวิทยา (Forensic Accounting) จับไปที่เอกชนแต่ละราย เพื่อหาความเชื่อมโยง (Data Correlations) ของค่าน้ำค่าไฟฟ้า การจ้างแรงงาน จ่ายเงินประกันสังคม เสียภาษีรายได้ ฯลฯ ว่าที่มาของเงิน และมีความสัมพันธ์กับรายใด หรือไม่อย่างไร และควรตรวจสอบเอกสาร เช่น สัญญาของกิจการร่วมค้า การแบ่งงาน การแบ่งผลตอบแทนระหว่างกิจการร่วมค้า

6. การจัดทำบัญชีเฝ้าระวัง (Watch list) ผู้ทำงาน เป็นมาตรการสำคัญ ต้องปรับปรุงกระบวนการขึ้นบัญชีผู้ทำงาน ให้รวดเร็วทันต่อเหตุการณ์ เพื่อปิดช่องว่างกระบวนการพิจารณาขึ้นบัญชีผู้ทำงาน ไม่ให้มีโอกาส เข้าประมูลและทำสัญญากับหน่วยงานอื่นต่อไป เสนอจัดทำบัญชีเฝ้าระวัง (Watch list) เนื่องจากปัจจุบัน การขึ้นบัญชีผู้ทำงานทำได้อย่างล่าช้าเพราะต้องมีการติดตามขั้นตอนการพิจารณาลงโทษผู้ทำงาน ดังนั้น การจัดทำบัญชีเฝ้าระวังเพื่อเป็นฐานข้อมูลให้หน่วยงานสืบค้นบริษัทเอกชนที่มีปัญหาในการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ เช่นส่งงานไม่ครบ หรือล่าช้า ก่อความเสียหายแก่ภาครัฐ แต่ยังคงอยู่ในระหว่างกระบวนการพิจารณา เพื่อให้หน่วยงานได้รับทราบและพิจารณาอย่างรอบคอบหากจะดำเนินการเข้าทำสัญญากับบริษัทเอกชนในบัญชีนี้ และเป็นการบริหารความเสี่ยงในการจัดซื้อจัดจ้างที่อาจเกิดขึ้นได้ ซึ่งจะช่วยรักษาผลประโยชน์ต่อหน่วยงานเจ้าของโครงการเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมให้แก่ระบบและกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐให้กลับมาเป็นที่เชื่อมั่นของประชาชน

ซึ่งที่ได้ศึกษามาทั้งหมดมาตรการสำคัญมุ่งเน้นการเพิ่มความโปร่งใสและการแข่งขันในกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างของภาครัฐ โดยเปิดเผยข้อมูลและกำหนดเงื่อนไขการประมูลที่เป็นธรรม พร้อมทั้งเสริมกลไกป้องกันการทุจริตและเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบ นอกจากนี้ยังปรับปรุงการกำหนดราคากลางให้สอดคล้องกับราคาตลาดและพิจารณาความคุ้มค่าของโครงการมากกว่าราคาต่ำสุด รวมทั้งทบทวนระบบบัญชีผู้รับเหมาเพื่อเพิ่มการแข่งขันอย่างเป็นธรรม อีกทั้งมีการตรวจสอบธุรกิจเอกชนที่เข้าร่วมโครงการขนาดใหญ่ด้วย

เทคโนโลยีและการวิเคราะห์ทางการเงิน และจัดทำบัญชีเผื่อระวังผู้ทำงานเพื่อลดความเสี่ยงและป้องกันความเสียหายต่อภาครัฐ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความโปร่งใส ความเชื่อมั่น และประสิทธิภาพของระบบจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ

บทสรุป

การจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐเป็นกระบวนการสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของการบริหารประเทศและการใช้จ่ายงบประมาณของรัฐ หากกระบวนการดังกล่าวขาดความโปร่งใสหรือมีการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อเศรษฐกิจ สังคม และความเชื่อมั่นของประชาชนต่อหน่วยงานภาครัฐ โดยสาเหตุสำคัญของการทุจริตมักเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทับซ้อน การใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบ ระบบอุปถัมภ์ และแรงจูงใจส่วนบุคคลที่เกิดจากความต้องการด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ ซึ่งล้วนส่งผลให้เกิดพฤติกรรมการทุจริตในรูปแบบต่าง ๆ

ภาครัฐจึงได้พยายามกำหนดมาตรการและกลไกในการป้องกันการทุจริต เช่น การกำหนดกฎหมายและระเบียบด้านการจัดซื้อจัดจ้าง การประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสของหน่วยงานภาครัฐ การเปิดเผยข้อมูลโครงการและขั้นตอนการดำเนินงาน รวมถึงการส่งเสริมให้ประชาชนและหน่วยงานภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบ อย่างไรก็ตาม แม้มาตรการเหล่านี้จะมีบทบาทสำคัญในการยกระดับการบริหารจัดการภาครัฐ แต่ในทางปฏิบัติยังพบว่าปัญหาการทุจริตยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และในบางกรณีผลการประเมินหรือมาตรการที่ใช้ยังไม่สะท้อนสถานการณ์ที่แท้จริงตามที่ประชาชนรับรู้

ปัจจุบันรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐได้ออกมาตรการในป้องกันการทุจริตหลายอย่าง เช่น การประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ (Integrity and Transparency Assessment: ITA) การจัดทำรายงานการเงินประจำปีตามแบบที่กระทรวงการคลังกำหนดเพื่อส่งให้สำนักงานตรวจเงินแผ่นดินตรวจสอบ แต่ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหายุทธวิธีคอร์รัปชันที่ฝังรากลึกในระบบราชการไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งขัดแย้งกับผลการประเมินที่หน่วยงานของรัฐได้ดำเนินการ หากมองตามบริบทที่ประชาชนได้รับการบริการหรือรู้เห็นข้อมูลต่าง ๆ ทำให้ประชาชนไม่เชื่อมั่นต่อมาตรการที่ภาครัฐดำเนินการ ทั้งนี้การดำเนินการประเมินของภาครัฐเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการจัดอันดับ ดัชนีการรับรู้การทุจริต (CPI) ที่ Transparency International ของทั่วโลก

ดังนั้น แนวทางสำคัญในการป้องกันการทุจริตในกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ ควรมุ่งเน้นการสร้างระบบที่มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และเปิดโอกาสให้เกิดการแข่งขันอย่างเป็นธรรม ควบคู่กับการใช้เทคโนโลยีและฐานข้อมูลในการตรวจสอบธุรกิจเอกชนที่เข้าร่วมโครงการ รวมถึงการปรับปรุงการกำหนดราคากลางให้สอดคล้องกับราคาตลาด การเพิ่มบทลงโทษสำหรับผู้กระทำผิด และการจัดทำระบบเผื่อระวังเพื่อลดความเสี่ยงในการทุจริต นอกจากนี้ การปลูกฝังค่านิยมด้านคุณธรรมและจริยธรรมแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมถึงการสร้างความรู้ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบ ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยลดโอกาสการทุจริตได้อย่างยั่งยืน

ท้ายที่สุด การพัฒนาระบบการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และเป็นธรรม จะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นของประชาชนต่อภาครัฐ และทำให้การใช้ทรัพยากรของประเทศเกิดประโยชน์สูงสุดต่อสังคมโดยรวม อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศอย่างมั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

พระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560. (2560).

ระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560. (2560).

องค์กรต่อต้านคอร์รัปชัน (ประเทศไทย). (n.d.). สืบค้นจาก <https://www.anticorruption.in.th>

สุฎีกา รักประสูติ. (2564). การค้นหา ควบคุม และป้องกันการทุจริตในตำแหน่งหน้าที่. วารสารวิจัยวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์, 5(1), 305–316.

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ. (n.d.). สืบค้นจาก <https://itas.nacc.go.th>

Somjit, R. (2026). Guidelines for preventing corruption in government procurement and materials management. Mahamakut Buddhist University Srilanchang Campus.